

A folyásindex (MFI) nemcsak az ömledék tulajdonságainak mérőszáma. 2. rész

A Szemle 2014. 3 számában hasonló címmel elkezdünk egy cikksorozatot közölni, amely a folyásindex mélyebb értelmezését, a polimer más fontos jellemzőivel való összefüggését tárta fel. A cikksorozat időközben 10 részre bővült. Az alábbiakban ennek 3–5. részét foglaljuk össze.

Tárgyszavak: műanyag-feldolgozás; vizsgálat; viszkozitás; MFI.

Folyásindex-ömledékvizkozitás-molekulatömeg összefüggés elemzése

Egy polimer átlagos molekulatömege és ún. zéró nyírási viszkozitásértéke között jól meghatározott összefüggés van, amelyet az alábbi egyenlettel lehet kifejezni:

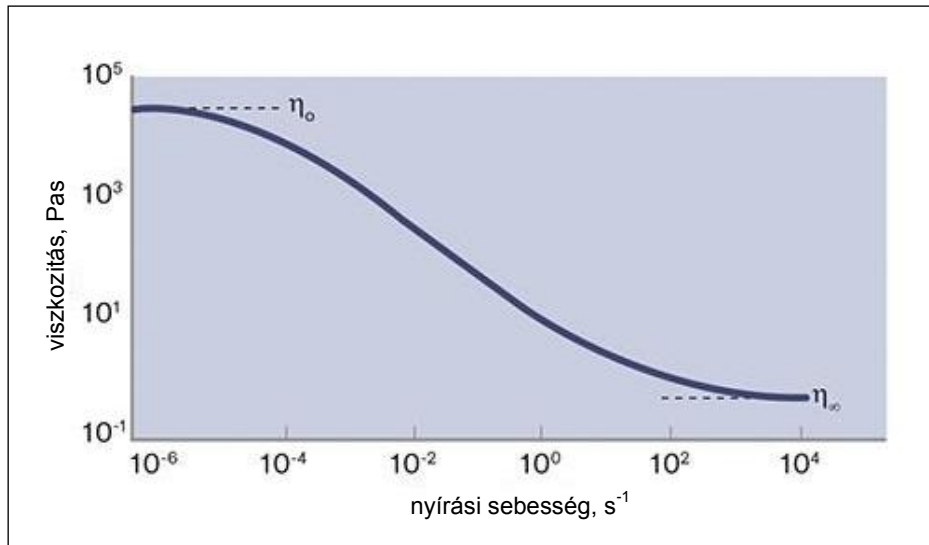
$$\eta_0 = kM_w^{3,4}$$

ahol η_0 a zéró nyírási viszkozitás, M_w az átlagos molekulatömeg és k egy konstans, amely a polimerre jellemző érték. A 3,4 exponenst nem lehet általánosan alkalmazni, értéke 3,2–3,9 között mozog. Megállapították, hogy a molekulatömeg viszonylag kis változásával az ömledékvizkozitás nagy kilengéseket mutat, amennyiben a viszkozitást nagyon alacsony nyírósebesség mellett mérik.

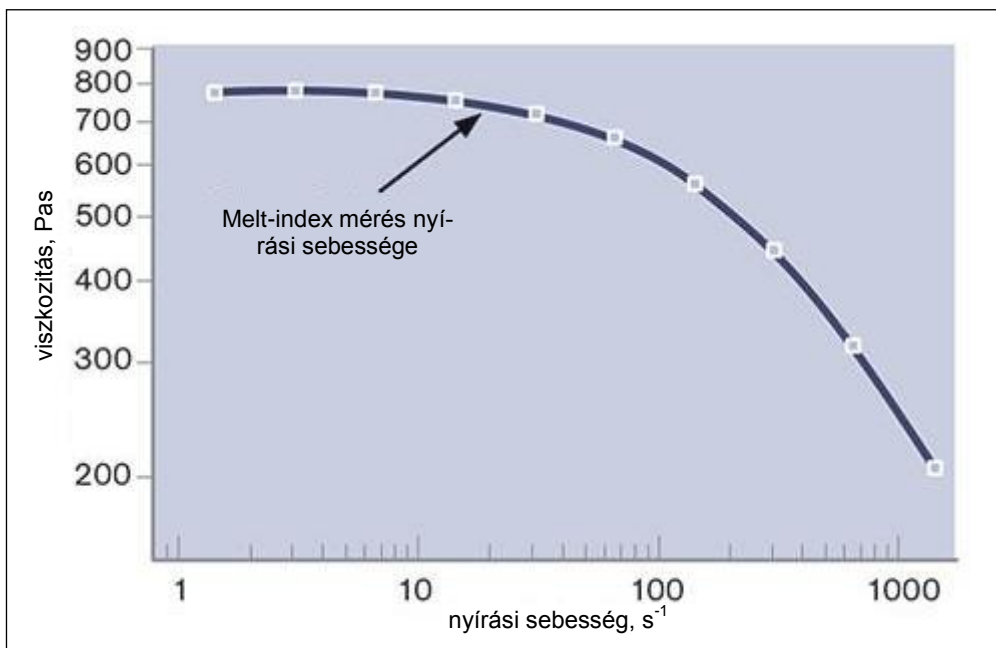
A zéró nyírási viszkozitást a gyakorlatban nem lehet mérni, ez csak a matematikai összefüggéseket kedvelőknek jelent örömet. A viszkozitás a folyással szembeni ellenállást mutatja, ezért, amikor a polimer megömlesztett állapotban van, a nyírási sebesség biztosan nullától eltérő értéket mutat. Ha a viszkozitást a nyírási sebesség függvényében ábrázolják logaritmikus függvényként, akkor extrapolálással lehet meghatározni a zéró nyírási sebességet (1. ábra).

A 2. ábrán egy kereskedelmi acetáلكopolimer (MFI = 9 g/10 min) viszkozitás-nyírási sebesség összefüggése látható. A mérés nyírási sebességtartománya 1,4–1400 s⁻¹ között volt, azaz az 1. ábrán közölt diagram kezdeti szakaszát öleli fel. A viszkozitás nem változik 1,4–7 s⁻¹ között, abban a tartományban, ahol az ömledék a nem-newtoni tartományba lép át. A 2. ábra mutatja továbbá azt a nyírási sebességet, amellyel az MFI mérést végzik, ez kb. 20 s⁻¹ érték. Látható, hogy az MFI-t azon a ponton mérik, amely nagyon közel van a görbét a zéró nyírási sebességhez vezető platóhoz. Ez az MFI mérés hasznosságára utal az átlagos molekulatömegre vonatkozóan. Ugyanis az MFI-t viszonylag kis nyírási sebességgel mérik, az eredmény kb. a zéró viszkozitást adja, annak ellenére, hogy a nyírási sebesség ennél a mérésnél nincs sza-

bályozva. Ez azzal jár, hogy a mérés az ömledékvizkozitások közötti különbségeket felnagyítja.

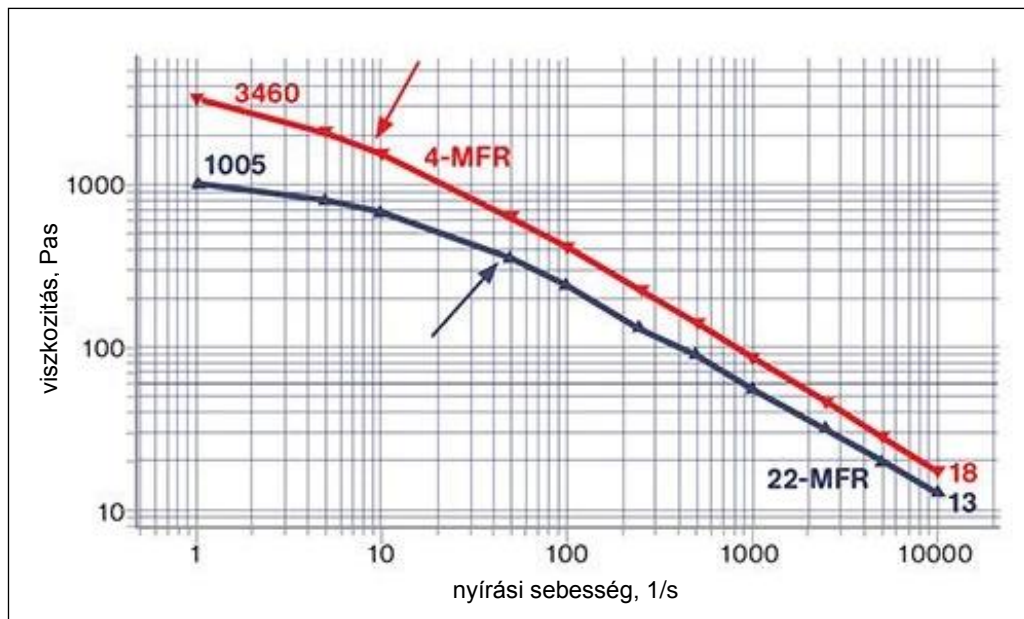
1. ábra Zéro viszkozitás meghatározása a nyírási sebesség függvényében mért viszkozitási görbéből

2. ábra Acetáلكopolimer viszkozitása a nyírási sebesség függvényében

Ez jól látható a 3. ábrán (az előző rész 1. ábráján), ahol két különböző folyásindexű polipropilén viszkozitás-nyírási sebesség görbéje van feltüntetve. A két anyag

MFI értékéből gyakran arra következtetnek, hogy az MFI = 4 anyag viszkozitása 5,5-ször nagyobb, mint az MFI = 22 anyagé. Az ábrából látható, hogy ez nem így van. A két anyag viszkozitása között a legnagyobb különbség a legkisebb nyírási sebességnél mutatkozik: kb. 3,5:1. Ahogyan nő a nyírási sebesség, úgy csökken a két anyag viszkozitása között a különbség. 10 000 s⁻¹-nél az arány 1,38: 1-re csökken. A hosszú polimerláncok ekkor már képesek orientálódni, ami lehetővé teszi, hogy a polimerömléket hosszú szakaszon, viszonylag szűk keresztmetszeten lehessen vezetni, pl. a fröccsgépben.

3. ábra. Kétféle polipropilén (1: MFI= 4 g/10 min; 2: 22 g/10 min) kapillárisviskoziméterrel felvett viszkozitásgörbéje

A két anyag viszkozitáskülönbségének MFI alapján történő megítéléséhez figyelembe kell venni, hogy az anyagok folyásindexét nem azonos nyírási sebességgel mérték. A 3. ábrán a nyilak mutatják ezeket a nyírási sebességértékeket, amelyeket nem mérnek, hanem az állandó terhelés eredményeképpen jön létre. A 22-es folyásindexű polipropilént nagyobb nyírási sebességgel mérték, mint a 4-es folyásindexűt, ezért a viszkozitáskülönbségek is nagyobbak lettek. Ugyanakkor érvényesül az az elv, hogy a különböző molekulatömeg okozta viszkozitáskülönbségeket leghatékonyabban alacsony nyírási sebességekkel lehet meghatározni. Ha a nyírási sebességet növelik, akkor az egyébként eltérő molekulatömeg-értékek összemosódnak.

A kereskedelemben kapható polimerek folyásindexe 0,1 g/10 min és 500 g/10 min között változhat. A gyakorlatban leginkább használt polimerek, kompaundok folyásindexe azonban 1–50 g/10 min közé esik. Ez megfelel 2,2–110 s⁻¹ nyírási sebességnek.

A folyásindex-értékek közötti különbség tehát nem egyezik meg az ömledékviszkózitási értékek közötti különbséggel, holott sok fröccsöntő szakember gondolja ezt. Mindenesetre, ha a fröccstermék minőségével baj van, akkor érdemes egy nagyobb molekulatömegű anyagot kipróbálni, amelynek kisebb a folyásindexe. Mivel a folyásindexek közötti különbség nagyobb, mint az ömledékviszkózitásban mutatkozó eltérés, anyagváltáskor nem kell számolni nehezebb feldolgozhatósággal. Érdekes módon a feldolgozók ritkábban választják ezt a módosítást, inkább a terméktervezéshez nyúlnak vissza, ami persze sokkal költségesebb megoldás.

A folyásindex mérési eredményeinek felhasználása a feldolgozásban

A folyásindexet viszonylag egyszerű mérni, s ezért sok feldolgozó alkalmazza ezt a módszert a bejövő alapanyagok ellenőrzésére. Kevesen ismerik azonban a mélyebb összefüggéseket, pl., hogy *a folyásindex állandó értéke egyben az alapanyag molekulatömegének állandóságát is jelzi*. A feldolgozhatóságra, az anyag folyási viselkedésére a fröccsgépben a folyásindex közvetlenül nem ad felvilágosítást. A polimerek (kapilláris reométerrel mért) ömledékviszkózitása ugyanis függ a nyírési sebességtől (l. 3. ábra). A nyírési sebesség egyfelől függ az anyag térfogati folyási sebességétől, másfelől a folyási út geometriájától. Ez utóbbi az adott szerszámban állandó. Ismert, hogy a nyírési sebesség a folyási út különböző pontjain változik, pl. más a beömlőcsatornában és más a gátnál. A folyási út mentén azonban a keresztmetszet állandó, ezért az egyetlen tényező, amely befolyásolhatja a nyírési sebességet, az a szerszámot kitöltő anyag folyási sebessége. Manapság a folyási sebességet a képernyőn állítja be a technikus, inch/s vagy mm/s mértékegységben, ez lesz a fröccsöntési sebesség. Ha pl. az első szakaszban a fröccsöntési sebesség 3 inch/s (7,62 cm/s), a második szakaszig mért távolság pedig 6 inch (15,24 cm), akkor a töltési időnek 2 s-nak kell lennie. Nagyon kevés azoknak a száma, akik ellenőrzik, hogy a gép teljesíti-e ezt, holott a modern fröccsgépeken ezt 2–3 tized pontossággal lehet ellenőrizni. *A feldolgozónak mindig tudnia kell, hogy a gépe a beállításnak megfelelően működik-e*. Az eltérést sok tényező okozhatja, de a lényeg általában az, hogy hiányzik a megfelelő nyomás a kívánt sebesség eléréséhez. Azokat a technológiákat, amelyekben az első lépcsőben nincs fröccsnyomás-felesleg, *nyomáshatárolt folyamatoknak* nevezik.

A viszkózitás az anyag folyással szemben kifejtett ellenállásának mérőszáma. Ahhoz, hogy a nagyobb viszkózitású ömledéket egy adott távolságra eljuttassák vagy nagyobb nyomás szükséges adott idő alatt, vagy ugyanazt a nyomást kell alkalmazni hosszabb időn át. A viszkózitás SI egysége a Pascal-szekundum (Pa.s) jól kifejezi ezt az összefüggést.

Ha a fröccsgép sebességkontrollált üzemmódban működik, akkor a szükségesnél nagyobb nyomást kell alkalmazni, hogy az ömledék kívánt mennyiségét adott idő alatt a szerszámba juttassák. Amennyiben az anyag viszkózitása megnő (mert nagyobb a molekulatömege), akkor a nyomás fokozatosan nő, de az időtartam azonos marad. Ebben az esetben a nyírési sebesség is azonos marad, és ez határt szab a molekulatömeget is jelző viszkózitás változásának.

Ha a nyomás korlátozva van – vagy a fröccsgép felépítése, vagy a gép beállítása miatt – akkor a viszkozitás növekedése esetén az anyag szerszámba szállítási ideje megnövekszik, mivel a fröccsöntés sebessége magától kisebb lesz. A kisebb sebesség alacsonyabb nyírási sebességet okoz, és emiatt az anyag viszkozitásában mutatkozó különbségek túlzottan jelentkeznek. Ugyanez játszódik le az MFI mérésnél.

Az MFI mérőberendezés nyomáshatárolt. Adott nagyságú terhelés nyomja ki az ömledéket, a kezelő tehát csak megfigyeli az anyag viselkedését. Ha a fröccsgépben is észlelni lehet az MFI értékekben mért különbségeket, az annak köszönhető, hogy a fröccsgép is nyomáshatárolt üzemmódban működik.

Másfelől viszont a sebességkontrollált beállításban a viszkozitásváltozások minimális mértékben befolyásolják a folyamat stabilitását, míg a nyomáshatárolt üzemmódban felnagyítják a hatást. Ebből az is következik, hogy pl. az adott alapanyag folyásindexében mért különbségek csak akkor hatnak a fröccsöntés folyamatára, ha a gép a szükséges nyomás határán dolgozik.

Az alapanyag viszkozitása több tényező hatására változhat. Ilyen pl. a hulladék különböző arányú visszadolgozása a friss anyagba. Sok polimer viszkozitását befolyásolja a nedvességtartalom, pl. egy 30% üvegszállal töltött, 50 ppm nedvességtartalmú PET viszkozitása 10–15%-kal nagyobb lehet, mint ugyanannak az anyagnak, amelynek nedvességét 200 ppm-re állították be. Ismert, hogy ez a hatás még erősebb a poliamidoknál.

Az átlagos molekulatömeg meghatározásának fontossága

A feldolgozási lánc két pontján fontos az átlagos molekulatömeg meghatározása: először amikor a feldolgozó először kapja meg az anyagot, másodszor a fröccsöntés után. Ahogyan az előzőekből látható, a folyásindex alkalmas a molekulatömeg ellenőrzésére.

A gyártó a feldolgozóhoz érkező alapanyag folyásindexét általában közli, megadja a től-ig határokat és ezt megismétli a különböző gyártási tételeknél is. A feldolgozók többsége elfogadja a gyártótól származó minősítést, de jó oka van annak, hogy ezt a mérőszámot a feldolgozóüzemben is ellenőrizzék. Ez alkalmat ad arra, hogy az alapanyag-szállítóval közvetlen kapcsolat alakuljon ki, probléma esetén gyorsabb a kapcsolatfelvétel és a megoldás kialakítása.

A feldolgozás során a hő és a nyírás hatására az anyag molekulatömege általában csökken, azaz folyásindexe nagyobb lesz. Az alapanyag és késztermék folyásindexe között a még megengedhető különbség – a tapasztalatok szerint – 20–50% között van. Ezt a megállapítást még a múlt század hetvenes éveiben tették, amikor a nagy alapanyaggyártók munkatársai alapos munkával kimérték a feldolgozókat segítő összefüggéseket.

A feldolgozás során az anyagok viszkozitásértéke max. 30%-kal csökkenhet. Ezt gyakran a folyásindex 30%-os növekedésével teszik egyenlővé, de ez a két érték nem egyenlő egymással. A folyásindex nem egyenlő a viszkozitás reciprokával. A viszkozi-

tás 30%-os csökkenése a folyásindex 42,9%-os növekedésének felel meg, ami a molekulatömeg 10%-os csökkenését jelenti.

Van olyan alapanyag-gyártó, amely a feldolgozás után mért folyásindex-növekedést 20%-ban maximálja. Amennyiben ennél nagyobb értéket mérnek, az már a termék nem megfelelő minőségét jelzi, habár ennél az értéknél a molakulatömeg-változás még meglehetősen kicsi. Ilyenkor azonban óvatossá kell lenni, hiszen a termék meghibásodásának más oka is lehet, pl. nem megfelelő terméktervezés, nem megfelelő alkalmazási körülmény. Mindazonáltal ajánlott, hogy a feldolgozók mérjék meg az alapanyag folyásindexét feldolgozás előtt és után.

Összeállította: dr. Orbán Sylvia

Sepe M.: Melt flow rate testing – Part 3. = Plastics Technology, www. ptonline.com, 2013. október.

Sepe M.: Melt flow rate testing – Part 4. = Plastics Technology, www. ptonline.com, 2013. november.

Sepe M.: Melt flow rate testing – Part 5. = Plastics Technology, www. ptonline.com, 2013. december.

PVC fólia szerepe az autóiipari ütközések teszteléséhez készített Dummy próbabábu gyártásában

Az autóbalesetek sérüléseinek feltérképezésére és megelőzésére ütközési teszteket végeznek. Ezekben az embert a Dummy-nak keresztelt próbabábu helyettesíti. A kísérletekben a valóságos ütközéseket szimulálják, felméri az elszenvedett sérüléseket, amelyek alapján tovább fejlesztik az autó biztonságát. Az autóiiparban világszerte mintegy 3500 ütközési tesztet végeznek évente. Az ütközési tesztben vizsgált, csúcs-technológiával gyártott Dummy bábuk ára 100 000 EUR, vagy még annál is drágább lehet.

A Dummies4You GmbH (Bréma) gyártó cég újdonsága, hogy a bábu alkotóelemei (fejbőr, nyakat modellező kábelek, szegycsont, bordák, illetve a húst reprodukáló lágyabb részek) on-line is megrendelhetők. A próbabábunak és külön-külön az egyes testrészeknek is szabványban rögzített, szigorú előírásoknak kell megfelelniük.

A brémai cég által kínált bábuk csontozatát acélból és alumíniumból, a többi testrészt pedig különböző szilárdságú és tulajdonságú PVC-ből állítják elő. A Dummy gyártásánál különösen nagy kihívást jelent a fémpozony bevonásához alkalmas, megfelelően feszülő PVC fólia kiválasztása. A kar és a lábszár lágy részei habosított anyagból készülnek, amelyet természetes bőrhatást keltő, 2–3 mm vastagságú PVC lemezzel borítanak. A hasüreget ugyancsak PVC fóliára habosított, ütközést tompító hatású, lágy tapintású anyaggal bélelik. A kezek, lábak, valamint a mellkas nincs kitöltve, csak PVC bőrrel borítottak.

P. M.

Haut und Knochen= K-Zeitung, 13. sz. 2014. p. 27.